

نخبگی؛ تداوم معنا در افق دانایی و توانایی

قرآن کریم هنگامی که از برگزیدگان یاد می‌کند، آنان را کسانی می‌خواند که به «علم و ایمان» آراسته‌اند. در آیه ۹ سوره زمر آمده است:

قرآن کریم هنگامی که از برگزیدگان یاد می‌کند، آنان را کسانی می‌خواند که به «علم و ایمان» آراسته‌اند. در آیه ۹ سوره زمر آمده است: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ؟»؛ آیا دانایان و نادانان برابرند؟ این پرسش بنیادین، پرده از حقیقتی برمی‌دارد که دانایی شرط آغاز نخبگی است. اما این دانایی اگر به توانایی، عمل و مسئولیت اجتماعی پیوند نخورد، به ثمر نمی‌نشیند.

به گزارش ایکن، دهم مهرماه در تقویم رسمی کشور، روز ملی نخبگان نام گرفته است؛ روزی که بهانه‌ای می‌شود برای اندیشیدن به معنای «نخبگی» و جایگاه آن در زیست فردی و اجتماعی. در این روز همچنین ولادت شهید دکتر مصطفی چمران، دانشمند، مبارز و معلم انسانیت را نیز پاس می‌داریم؛ شخصیتی که در تلفیق «دانایی و توانایی» نمونه‌ای زنده از نخبگی راستین بود. سخن گفتن از نخبگان تنها تجلیل از گروهی برگزیده نیست، بلکه بازاندیشی در نسبت ما با دانایی و معنای زندگی است.

نخبه کیست؟ پاسخ به این پرسش ساده نیست. اگر به ظاهر اکتفا کنیم، نخبگی در استعداد برتر و توانایی علمی خلاصه می‌شود. اما این تنها یک لایه است. قرآن کریم هنگامی که از برگزیدگان یاد می‌کند، آنان را کسانی می‌خواند که به «علم و ایمان» آراسته‌اند. در آیه ۹ سوره زمر آمده است: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ؟»؛ آیا دانایان و نادانان برابرند؟ این پرسش بنیادین، پرده از حقیقتی برمی‌دارد که دانایی شرط آغاز نخبگی است. اما این دانایی اگر به توانایی، عمل و مسئولیت اجتماعی پیوند نخورد، به ثمر نمی‌نشیند.

شهید چمران را باید در پرتو چنین نگاهی فهمید. او دانشمند فیزیک و فارغ التحصیل دانشگاه‌های معتبر جهان بود، اما صرفاً در قفسه‌های علمی و آزمایشگاهی محدود نماند. دانایی او در میدان عمل به توانایی بدل شد و توانایی‌اش در میدان جهاد به معنای تعالی پیوست. از این منظر، نخبگی صرفاً یک امتیاز فردی نیست، بلکه «امانت»ی است که با آن می‌توان بار مسئولیت اجتماعی و انسانی را به دوش کشید.

نخبگان قرآنی کسانی‌اند که در متن زندگی، علم را به اخلاق و حکمت پیوند می‌زنند. قرآن از لقمان حکیم، خضر نبی و نیز پیامبران بزرگ به عنوان حاملان دانایی یاد می‌کند. اینان تنها آموزگاران مفاهیم نبودند؛ بلکه مرییان حیات بودند. نخبگی آنان در آن بود که علم را به بصیرت و بصیرت را به هدایت بدل کردند. به همین دلیل است که نخبگی قرآنی فراتر از هوش و استعداد، به «تعهد» و «تقوا» گره می‌خورد.

امروز، جامعه بشری بیش از هر زمان دیگری در معرض انبوه اطلاعات است. هر ثانیه میلیون‌ها داده تولید می‌شود و ذهن بشر در معرض انفجار دانایی سطحی قرار دارد. اما آیا این انبوه داده‌ها به نخبگی می‌انجامد؟ پاسخ روشن است: خیر. نخبگی آن‌گاه متولد می‌شود که دانایی به توانایی بدل شود و توانایی به تعالی جهت یابد. این همان فرآیندی است که در تعبیر «از دانایی و توانایی، تعالی زاده می‌شود» قابل فهم است.

از این منظر، نخبگان تنها صاحبان نمره‌های ممتاز یا مدارک دانشگاهی نیستند. نخبه کسی است که می‌تواند معنایی تازه به زندگی ببخشد، افقی نو بگشاید و مسیر تعالی را برای دیگران هموار کند. در تاریخ ایران، چه بسیار نخبگانی که نامشان در حوزه علم و ادب ماندگار شد، زیرا توانستند اندیشه را به عمل، و علم را به اخلاق پیوند بزنند. حافظ، مولوی، بوعلی سینا، فارابی و صدرالمألهین، هر یک به گونه‌ای در این مسیر گام برداشتند.

اما در جهان معاصر، نخبگان تنها در عرصه‌های کلاسیک علم و فلسفه معنا نمی‌یابند. هر جوان مستعدی که بتواند استعداد خود را در خدمت رشد جمعی قرار دهد، در شمار نخبگان است. این معنا با روح آیه «وَقَضَّيْنَا لَهُمْ عَلَىٰ دَرَجَاتِهِمُ عَمَلَهُمْ» هماهنگ است؛ خداوند درجات و توانایی‌های متفاوتی در میان انسان‌ها قرار داده است، تا از این تفاوت‌ها شبکه‌ای از تعاون و تکامل شکل گیرد.

از سوی دیگر، نخبگی بدون «مانایی» بی‌ثمر است. بسیاری از استعدادها در نیمه راه خاموش می‌شوند. استعداد به خودی

خود کافی نیست؛ باید آن را در مسیر مداوم «ماندن» و «پایداری» قرار داد. شهید چمران تنها به دلیل علم یا توانایی اش ماندگار نشد؛ بلکه ماندگاری او در این بود که علم و توانایی را در راه حقیقت و عدالت هزینه کرد. به همین دلیل، نخبگی او به جاودانگی پیوند خورد.

امروز جامعه ما بیش از هر زمان دیگری نیازمند پرورش چنین نخبگانی است. نخبگانی که در کنار مهارت های علمی، از حکمت اخلاقی و تعهد اجتماعی برخوردار باشند. این مهم تنها با سیاست های حمایتی یا جوایز علمی محقق نمی شود. بلکه باید فرهنگ عمومی جامعه نیز در جهت تکریم نخبگی واقعی شکل گیرد. تکریم به معنای فراهم کردن زمینه شکوفایی و نه صرفاً تقدیر صوری.

نخبگان قرآنی و مستعدان برتر آینده، باید بیاموزند که علم بی اخلاق همان قدر خطرناک است که قدرت بی تعهد. امروز جهان در سایه تکنولوژی های بی مهار، گواه این حقیقت است. پس نخبگی راستین در این است که میان علم، ایمان و اخلاق پلی استوار برقرار شود. این همان راهی است که در سنت اسلامی و نیز در تجربه زیسته بزرگان این سرزمین به چشم می آید.

در پایان می توان گفت: روز ملی نخبگان تنها یک مناسبت تقویمی نیست، بلکه دعوتی است به بازاندیشی در چیستی نخبگی.

یادداشت از محمد کرمی نیا، عضو بنیاد ملی نخبگان